

OCENIANIE W KLASACH I–III

Marta Choroszczyńska

Małgorzata Dotka

Iwona Konopka

Elżbieta Zwierzyńska

Wydział Rozwoju
Szkoł i Placówek

Redaktor prowadzący

Iwona Konopka

Redakcja językowa i korekta

Katarzyna Gańko

Projekt okładki, opracowanie graficzne i skład

Aneta Witecka

© Copyright by Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2015

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

tel. 22 345 37 00

fax 22 345 37 70

W publikacji wykorzystano następujące zdjęcia:

Max Topchii/Fotolia.com (okładka, po lewej), Serhiy Kobayakov/Fotolia.com (okładka, po prawej), Oksana Kuzmina/Fotolia.com (s. 4), Robert Kneschke/Fotolia.com (s. 7), Petro Feketa/Fotolia.com (s. 9), Gennadiy Poznyakov/Fotolia.com (s. 10, 15), contrastwerkstatt/Fotolia.com (s. 13, 19), talitha/Fotolia.com (s. 17), Andrey Kiselev/Fotolia.com (s. 23, 29, 31), zokov_111/Fotolia.com (s. 27), yanlev/Fotolia.com (s. 34), micromonkey/Fotolia.com (s. 36), HaywireMedia/Fotolia.com (s. 38).

Spis treści

Wstęp	4
I. Definicja i podstawy prawne oceniania.....	5
Ocenianie w klasach I–III w rozporządzeniu MEN w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół	14
Ocenianie w klasach I–III w rozporządzeniu MEN w sprawie nadzoru pedagogicznego	16
II. Informacja zwrotna w ocenianiu uczniów młodszych.....	20
III. Potrzeby rozwojowe i możliwości dzieci w klasach młodszych a ocenianie szkolne	24
IV. Nauczyciel w procesie oceniania.....	28
Nauczyciel jako autorytet i wzór do naśladowania.....	28
Adekwatna samoocena ucznia	31
Refleksyjna praktyka	32
Zakłócenia i błędy w ocenianiu.....	33
V. Podsumowanie.....	37

Ktokolwiek posługuje się liczbami bez wcześniejszego posłużenia się słowami, nie może wyjaśnić, o czym mówi. Najpierw słowa, potem liczby!

Peter Kroppe

Wstęp

Ocenianie jest złożonym i wieloaspektowym zagadnieniem. Towarzyszy ono procesowi dydaktyczno-wychowawczemu na wszystkich etapach edukacyjnych. W publikacji omawiamy te aspekty procesu oceniania, które wydają się szczególnie istotne w pracy z uczniem młodszym.

Opracowanie rozpoczyna się od omówienia regulacji prawnych i pojęć dotyczących oceniania z uwzględnieniem specyfiki edukacji wczesnoszkolnej. Druga część poświęcona jest idei oceniania kształtującego i informacji zwrotnej jako narzędzia wspomagającego rozwój. Następnie odnosimy się do związku między potrzebami rozwojowymi dziecka a procesem oceniania. Ostatnia część dotyczy nauczyciela, który na podstawie wiedzy o cechach rozwojowych ucznia młodszego oraz wspierających sposobach oceniania – zgodnie z prawem oświatowym – organizuje i realizuje proces kształcenia, którego elementem jest ocenianie.

I. Definicja i podstawy prawne oceniania

Ocena szkolna to informacja o wyniku uczenia się wraz z komentarzem. Nadawcą informacji jest nauczyciel, a bezpośrednim odbiorcą – uczeń. Wtórnie ocena jest kierowana do rodziców lub opiekunów ucznia, władz szkolnych i innych podmiotów zainteresowanych edukacją dzieci i młodzieży. Nauczyciel posługuje się w ocenianiu umowną skalą, na której określone symbole odnoszą się do poziomu osiągnięć uczniów. Mogą to być symbole:

- liczbowe (np. 1–6),
- literowe (np. A–F),
- słowne (np. celujący),
- ikoniczne (np. buźki, słoneczka),
- ruchowe (np. ruchy rąk, głowy),
- dźwiękowe (np. sygnały muzyczne, dźwięk gwizdka).

Znaki te powinny być na tyle znane uczniowi i czytelne dla niego, aby mógł je rozszyfrować i zamienić na wartościową dla siebie informację. Dlatego więc rodzaj stosowanego w ocenianiu symbolu jest mniej istotny niż jego umowne, zakodowane znaczenie.

Oceny szkolne są częścią praktyki edukacyjnej obowiązującej w szkole, a ocenianie opisowe – jedną z form oceny szkolnych dokonań i postępów uczniów. Ma ona postać rozbudowanej informacji pisemnej z komentarzem dotyczącym procesu uczenia się i efektów (wyników) edukacyjnej aktywności dziecka. W ocenie opisowej akcent kładziony jest na **komentarz**, a nie informację o wyniku uczenia się.

Ocenianie opisowe pojawiło się w programach edukacyjnych realizowanych w szkołach eksperymentalnych na początku XX w. i wiązało się z upowszechnieniem koncepcji **progresywistycznej w edukacji**. Zgodnie z jej założeniami podstawowym celem szkoły stało się wspieranie indywidualnego rozwoju dziecka przeciwstawiane realizacji określonego programu nauczania jako nadrzędnego celu. W szkole progresywistycznej program był jedynie instrumentem służącym do wspomaganie rozwoju dziecka. Indywidualizacja oddziaływań edukacyjnych w zakresie celów i metod miała natomiast pomagać w realizacji tego zadania.

Ocena opisowa:

- określa funkcjonowanie dziecka nie tylko w zakresie zdobywanej wiedzy i umiejętności typowo szkolnych, lecz także w sferze rozwoju społeczno-emocjonalnego, fizycznego, artystycznego;
- uwzględnia szczególne zainteresowania i uzdolnienia ucznia;
- zawiera wskazówki dla ucznia i rodziców do dalszych działań oraz zachętę do uczenia się;
- przedstawia postępy w nauce;
- motywuje do dalszej pracy.

W celu przygotowania oceny opisowej nauczyciel gromadzi informacje o uczniu: systematycznie go obserwuje, analizuje wykonane przez niego zadania i postępy w rozwoju, a także postawy i wysiłek wkładany w realizację zadań. Ponadto konstruuje wskazówki mające na celu wspomaganie szkolnej kariery ucznia, a więc dostosowuje oddziaływania edukacyjno-wychowawcze do jego indywidualnych możliwości i uzyskiwanych rezultatów w uczeniu się. Ocena opisowa opiera się głównie na **obserwacji ucznia**, ale może zawierać informację o wynikach sprawdzania określonych wiadomości i umiejętności.

Ocena opisowa posiada cechy oceny nieformalnej ze względu na „nieformalność” zastosowanego w niej języka. Często jest to język potoczny, bogaty w zachęty i rady dla ucznia. Sprzyja zbliżeniu szkoły do ucznia jego rodziców.

Podstawową funkcją oceny opisowej jest **stwarzanie odpowiednich warunków** w szkole do indywidualnego rozwoju dziecka. Zgodnie z tym założeniem ocena powinna:

- służyć przede wszystkim informowaniu o jakości osiągnięć edukacyjnych ucznia w porównaniu z jego indywidualnymi możliwościami i potrzebami,
- określać zakres wysiłku włożonego przez dziecko w proces uczenia się,
- wskazywać na charakter postępów uczynionych przez poszczególnych uczniów.

Zatem podstawowe zadanie oceny opisowej to dostarczenie dziecku i rodzicom informacji, jakie umiejętności zostały już opanowane, co dziecko potrafi oraz z czym sobie nie radzi, jakie ma trudności i jakie działania ma podjąć, aby te problemy pokonać. Uczeń od początku pobytu w szkole ma prawo do

rzetelnej informacji zwrotnej o efektach swojej aktywności edukacyjnej. Jeżeli jest świadomy własnych osiągnięć i trudności w szkole oraz wie, jakie działania podjąć, aby je przezwyciężyć, to w większym zakresie może samodzielnie kształtować swój rozwój. Wtedy motywacja do podejmowania wysiłku szkolnego może być trwalsza.

Ocenianie opisowe jest **ocenianiem indywidualnym**. Ma charakter interaktywny i jest skoncentrowane na uczącym się, ale wspiera i aktywizuje również nauczyciela. Jego istotą jest ocena jakości zadań szkolnych. Ważną rolę w tak rozumianym ocenianiu odgrywa analiza błędów. Są one traktowane jako problem, który pojawia się w procesie edukacyjnym i z którym trzeba się zmierzyć. W ten sposób uczeń już na poziomie edukacji wczesnoszkolnej współpracuje z nauczycielem w dokonywaniu oceny efektów własnych działań. Jest to jeden ze sposobów pozwalających osiągnąć dzieciom większą samodzielność poznawczą i świadomość własnych kompetencji. Nauczyciel, analizując rodzaje błędów popełnianych przez uczniów, zdobywa niezbędne informacje na temat specyfiki przebiegu procesu uczenia się u poszczególnych dzieci oraz jakości własnych oddziaływań dydaktycznych. Może więc doskonalić i różnicować nauczanie w zależności od indywidualnego tempa opanowywania wiedzy przez każdego ucznia. Zatem ocenianie opisowe przyczynia się również do rozwoju zawodowego nauczyciela. Staje się sposobem zdobywania niezbędnych informacji na temat skutków aktywności edukacyjnej ucznia i efektów pracy nauczyciela.

Ocenianie opisowe w polskiej szkole praktykowane jest przede wszystkim w edukacji wczesnoszkolnej. Wprowadzone zostało wraz z reformą edukacji w 1999 r. *rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 kwietnia 1999 r. w sprawie zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych*. Zobowiązało nauczycieli klas I–III do przygotowywania **oceny klasyfikacyjnej końcoworocznej podsumowującej osiągnięcia edukacyjne ucznia i oceny zachowania w formie opisowej**. Kolejny zapis dotyczący oceniania w edukacji wczesnoszkolnej pojawił się w rozporządzeniu z dnia 7 września 2004 r. i traktował o obowiązku przygotowywania **śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych i ocen zachowania w formie opisowej**.

Z dniem 31 marca 2015 r. utraciło moc *rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych*. Rozporządzenie określało ogólne zasady dotyczące szkolnego oceniania osiągnięć edukacyjnych i zachowania uczniów oraz w sposób szczególny odnosiło się do oceniania w klasach I–III.

Z dniem 1 września 2015 r. wchodzi w życie *rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych*. Rozporządzenie stanowi wykonanie upoważnienia zawartego w art. 44b ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. nr 256, poz. 2572, z późn. zm.), wprowadzonego *ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. z 2015 r. poz. 357).

Rozdział 3a *Ocenianie, klasyfikowanie i promowanie uczniów w szkołach publicznych* ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. odnosi się do ogólnych zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów na wszystkich etapach edukacyjnych. Określa m.in.:

- przedmiot oceniania,
- sposób oceniania,
- cele i elementy oceniania wewnątrzszkolnego,
- powinności nauczyciela względem rodziców i uczniów wynikające z zasad oceniania,
- prawa uczniów i rodziców w zakresie jawności ocen i dokumentacji dotyczącej oceniania,
- zasady klasyfikacji śródrocznej i rocznej.

Ze względu na specyfikę edukacji wczesnoszkolnej wyodrębniono pewne elementy charakterystyczne dla oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów młodszych. W klasach I–III nadal ustalana jest jedna roczna ocena klasyfikacyjna z obowiązkowych zajęć edukacyjnych oraz jedna roczna ocena klasyfikacyjna z zajęć dodatkowych. Śródroczne i roczne oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych oraz zachowania są ocenami opisowymi. Szczególnej uwadze poleca się zapis ustawy dotyczący oceniania bieżących osiągnięć ucznia:

W klasach I–III szkoły podstawowej oceny bieżące z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych są ustalane w sposób określony w statucie szkoły i mogą być ocenami opisowymi, jeśli statut tak przewiduje.

Warto, zwłaszcza w edukacji wczesnoszkolnej, praktykować ocenę opisową podczas oceniania bieżących osiągnięć edukacyjnych uczniów nie tylko ze względu na jej walory sprzyjające rozwojowi ucznia, lecz także na możliwość stosowania takiej oceny na kolejnych etapach edukacyjnych, co również zostało wyrażone w zapisach ustawy.

Rozdział 3a omawianej ustawy reguluje także kwestię promowania uczniów edukacji wczesnoszkolnej. Promocja uczniów klas I–III do klasy programowo wyższej w każdym roku szkolnym odbywa się niejako z automatu. Zapis ten jest spójny z inną zmianą prawną, która dokonała się w maju 2014 r. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. wprowadziło zmiany do rozporządzenia MEN z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstaw programowych. Jedną ze zmian dotyczących I etapu edukacyjnego jest rezygnacja z wyodrębnienia wykazu wiadomości i umiejętności, które powinien posiadać uczeń kończący I klasę szkoły podstawowej. Zapis ten ma na celu całościowe potraktowanie edukacji wczesnoszkolnej jako nauczania zintegrowanego trwającego trzy lata, a ze względu na organizację roku szkolnego podzieloną na trzy klasy. Daje uczniom prawo do indywidualnego rozwoju, a nauczycielom możliwość dowolnego rozłożenia treści edukacyjnych na poszczególne lata przede wszystkim po to, aby uwzględniać możliwości psychofizyczne uczniów. W konsekwencji uczniowie automatycznie otrzymują promocję do klasy II i III szkoły podstawowej.

Promocja ucznia klasy I i II do klasy programowo wyższej jest możliwa także w ciągu roku szkolnego, jeżeli poziom rozwoju i osiągnięć ucznia rokuje opanowanie przez niego w jednym roku szkolnym treści nauczania

przewidzianych w programie nauczania dwóch klas. Decyzję w tej sprawie może podjąć rada pedagogiczna na wniosek rodziców ucznia i po uzyskaniu zgody wychowawcy klasy lub na wniosek wychowawcy i po uzyskaniu zgody rodziców.

Powtarzanie klasy przez ucznia edukacji wczesnoszkolnej jest możliwe w wyjątkowych przypadkach, uzasadnionych poziomem rozwoju, osiągnięciami ucznia w danym roku szkolnym lub stanem zdrowia dziecka. Decyzję taką może podjąć rada pedagogiczna na wniosek wychowawcy klasy po zasięgnięciu opinii rodziców ucznia lub na wniosek rodziców po zasięgnięciu opinii wychowawcy.

Aktem wykonawczym do zmian ustanowionych w ustawie o systemie oświaty w zakresie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów jest wymienione już wcześniej rozporządzenie *Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych*. Zaproponowane w rozporządzeniu regulacje prawne nieznacznie odbiegają od przepisów, które regulowały te kwestie w poprzednio obowiązującym rozporządzeniu z dnia 30 kwietnia 2007 r.

Wśród wprowadzonych zmian, odnoszących się również do edukacji wczesnoszkolnej, znalazła się m.in. możliwość okresowego zwolnienia ucznia przez dyrektora szkoły z wykonywania określonych ćwiczeń podczas zajęć wychowania fizycznego na podstawie opinii wydanej przez lekarza. Specyfika zajęć wychowania fizycznego często wymaga od ucznia podejmowania różnorodnej aktywności ruchowej. Nie każde jednak dziecko jest w stanie wykonywać wszystkie ćwiczenia ze względu na ograniczenia wynikające z jego stanu zdrowia. W takiej sytuacji istnieje możliwość zwolnienia ucznia z wykonywania określonych ćwiczeń fizycznych na podstawie opinii wydanej przez lekarza, wskazującej rodzaj ćwiczeń i czas, w jakim dziecko jest z nich zwolnione. Uczeń uczestniczy w zajęciach wychowania fizycznego z ograniczeniem wykonywania niektórych aktywności. Jest wówczas oceniany i klasyfikowany, a nauczyciel ma obowiązek dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb i możliwości dziecka, określonych w opinii wydanej przez lekarza.

Jednocześnie (tak jak dotychczas) istnieje możliwość całkowitego zwolnienia ucznia z realizacji zajęć wychowania fizycznego. Zwolnienia dokonuje dyrektor szkoły na podstawie opinii o okresowym braku możliwości uczestniczenia ucznia w tych zajęciach, wydanej przez lekarza. Uczeń nie jest oceniany z realizacji zajęć wychowania fizycznego w okresie, w którym jest z nich zwolniony.

Wprowadzone rozwiązania **umożliwiają uczniom uczestnictwo w zajęciach wychowania fizycznego i edukacji zdrowotnej nawet w ograniczonym wymiarze**, co sprzyjać ma kształtowaniu postaw prozdrowotnych oraz budowaniu pozytywnego stosunku do aktywności fizycznej na miarę potrzeb i możliwości dzieci. Na podobnych zasadach dyrektor może zwolnić dziecko z realizacji zajęć komputerowych (opinia lekarza wydana na czas określony).

W omawianym rozporządzeniu zwrócono uwagę na okoliczności, które należy uwzględnić przy ustalaniu oceny z wychowania fizycznego, zajęć technicznych, plastycznych, muzycznych i innych zajęć artystycznych. Ze względu na ich specyfikę podczas oceniania uczniów należy przede wszystkim brać pod uwagę **wysiłek wkładany przez nich w wywiązywanie się z obowiązków** wynikających z charakteru zajęć. W przypadku wychowania fizycznego duże znaczenie ma systematyczność udziału w zajęciach oraz aktywność w działaniach podejmowanych przez szkołę na rzecz promowania kultury fizycznej. Powyższe zapisy mają na celu zwiększenie motywacji dzieci do aktywnego udziału w zajęciach ruchowych oraz budowanie potrzeby aktywności fizycznej na kolejnych etapach edukacyjnych, a także w późniejszym życiu.

Rozporządzenie, odnosząc się do ustawy o systemie oświaty, precyzuje śródroczną i roczną opisową ocenę klasyfikacyjną z zajęć edukacyjnych oraz określa cel oceniania bieżącego w sposób następujący:

Śródroczna i roczna opisowa ocena klasyfikacyjna z zajęć edukacyjnych uwzględnia poziom i postępy w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego oraz wymagań wynikających z realizowanych programów nauczania.

Ocenianie bieżące z zajęć edukacyjnych ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych. Informacje te mają pomóc uczniowi w uczeniu się poprzez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć.

Biorąc pod uwagę znowelizowane zapisy ustawy o systemie oświaty oraz rozporządzenia dotyczącego oceniania, klasyfikowania i promowania, warto podjąć w szkole **dyskusję na temat oceniania**

wewnątrzszkolnego, tak aby w optymalnym stopniu sprzyjało ono rozwojowi każdego dziecka. Właściwie skonstruowana informacja zwrotna przekazana uczniowi i jego rodzicom spełnia wymogi oceniania bieżącego opisanego powyżej. Wydaje się zatem najwłaściwszą formą oceniania, wychodzącą naprzeciw potrzebom rozwojowym dziecka i jego indywidualnym możliwościom oraz kształtującą jego samodzielność w procesie zdobywania wiedzy i poczucie odpowiedzialności za własny proces uczenia się. **Ocenianie bieżące w formie pozytywnych informacji zwrotnych** jest szczególnie pożądane w edukacji wczesnoszkolnej, gdzie doświadczanie sukcesu warunkuje pozytywny stosunek do nauki na kolejnych szczeblach edukacyjnych.

Ocenianie w klasach I–III w rozporządzeniu MEN w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół

Powyższe rozporządzenie (Dz.U. z 2012 r. poz. 977, z późn. zm) zostało zmienione przez rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 2 do tego rozporządzenia określa zadania szkoły dotyczące I etapu edukacyjnego. Większość z nich pośrednio odnosi się do procesu i efektów oceniania. Są to m.in.:

- koncentrowanie się na dziecku, jego indywidualnym tempie rozwoju i możliwościach uczenia się;
- kształtowanie u dziecka pozytywnego stosunku do nauki oraz rozwijanie ciekawości w poznawaniu otaczającego świata i w dążeniu do prawdy;
- poszanowanie godności dziecka;
- zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki i zabawy, rozwijania samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie;
- sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

Zadania te mogą być jednocześnie wskazówkami do udzielania konstruktywnej informacji zwrotnej jako formy oceniania. Zatem nauczyciel uwzględniający te zasady w formułowaniu informacji zwrotnej kierowanej do ucznia przyczynia się m.in. do realizacji zadań szkoły opisanych w podstawie programowej edukacji wczesnoszkolnej.

Ważne, aby komunikaty nauczyciela były skoncentrowane na dziecku, jego indywidualnym tempie rozwoju i możliwościach uczenia się oraz były wyrazem szacunku dla ucznia.

Właściwie skonstruowana informacja zwrotna sprzyja kreowaniu przyjaznych i bezpiecznych warunków do nauki i zabawy, rozwijaniu samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i innych, co w konsekwencji daje szansę na **kształtowanie pozytywnego stosunku do nauki** oraz rozwijanie ciekawości, kreatywności i aktywności w poznawaniu otaczającego świata.

Ocenianie w klasach I–III w rozporządzeniu MEN w sprawie nadzoru pedagogicznego

Wymagania wobec szkół określone w załączniku do *rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 maja 2013 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego* (z dnia 7 października 2009 r., Dz.U. nr 168, poz. 1324, z późn. zm.) odnoszą się w sposób bezpośredni lub pośredni do oceniania osiągnięć edukacyjnych i zachowania uczniów. Są to wymagania nr 2, 4, 6 i 8.

Wymaganie 2. Procesy edukacyjne są organizowane w sposób sprzyjający uczeniu się.

- Uczniowie znają stawiane przed nimi cele uczenia się i formułowane wobec nich oczekiwania.
- Informowanie uczniów o postępach w nauce oraz ocenianie pomagają uczyć się i planować indywidualny rozwój.
- Nauczyciele i uczniowie tworzą atmosferę sprzyjającą uczeniu się.
- Nauczyciele motywują uczniów do aktywnego uczenia się i wspierają ich w trudnych sytuacjach.
- Uczniowie czują się odpowiedzialni za własny rozwój.

Świadomość celów działań podejmowanych przez uczniów w procesie uczenia się oraz przejrzystość oczekiwań formułowanych przez nauczyciela pełnią ważną rolę w motywowaniu dzieci do podejmowania kolejnych wyzwań edukacyjnych. Wspieranie uczniów w trudnych sytuacjach i systematyczne informowanie ich o postępach w nauce sprzyja budowaniu dobrej atmosfery do uczenia się i poczucia odpowiedzialności za własny rozwój.

Tworzenie warunków do rozwijania pozytywnego stosunku do nauki jest szczególnie ważne w edukacji wczesnoszkolnej, gdyż wzmacnia potencjał dzieci do rozwoju na kolejnych etapach edukacyjnych.

Wymaganie 4. **Uczniowie są aktywni.**

- Uczniowie inicjują i realizują różnorodne działania na rzecz własnego rozwoju, rozwoju szkoły lub placówki i społeczności lokalnej oraz angażują w nie inne osoby.

Aktywność to cecha bardzo charakterystyczna dla małych dzieci. Jest niezwykle cenna w procesie zdobywania wiedzy i rozwijania własnej osobowości. Wynika z chęci poznania, zaspokojenia własnych zainteresowań i osiągnięcia satysfakcji. Aktywność jest źródłem pozytywnych emocji, które są podstawowym motywem działania dzieci w młodszym wieku szkolnym.

Ważne jest, aby szkolne ocenianie i styl nauczania preferowany przez nauczyciela stymulowały dalszy rozwój aktywności i kreatywności uczniów oraz ich zapał do poznawania świata.

Wymaganie 6. **Szkoła lub placówka wspomaga rozwój uczniów, z uwzględnieniem ich indywidualnej sytuacji.**

- W szkole lub placówce są prowadzone działania uwzględniające indywidualizację procesu edukacji w odniesieniu do każdego ucznia.

Uwzględnianie indywidualnej sytuacji dziecka jest warunkiem niezbędnym w procesie oceniania na wszystkich etapach edukacyjnych. Istnieje wiele czynników różnicujących w sposób szczególny uczniów klas I szkół podstawowych, zwłaszcza w latach szkolnych 2014/2015 i 2015/2016. Wśród nich znajdzie się różnowiekowość oraz realizacja rocznego obowiązkowego przygotowania przedszkolnego przez rok lub dwa lata. Mogą one decydować o dużym zróżnicowaniu uczniów pod względem ich potrzeb i możliwości

Warto zatem, aby na początku pracy w klasie I nauczyciel dokonał identyfikacji potrzeb i możliwości uczniów (diagnoza wstępna) i dopiero na podstawie uzyskanej wiedzy zaplanował działania dydaktyczno-wychowawcze (w tym ocenianie) wspierające rozwój dzieci.

rozwojowych oraz posiadanych kompetencji i stopnia gotowości do podjęcia obowiązków szkolnych.
Wymaganie 8. **Promowana jest wartość edukacji.**

- W szkole lub placówce prowadzi się działania kształtujące pozytywny klimat sprzyjający uczeniu się.

Właściwie skonstruowana **informacja zwrotna** jako podstawa oceniania w klasach I–III buduje motywację do uczenia się. Klimat bezpieczeństwa, wzajemnego szacunku i zaufania daje prawo do popełniania błędów oraz wspiera uczniów w kreatywności i aktywności.

Warto zatem, aby sposób oceniania i styl nauczania stosowane przez nauczyciela wpływały na budowanie pozytywnego klimatu klasy, który będzie sprzyjał uczeniu się.

Bibliografia

1. Pilch T. (red.), (2008), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
2. Konarzewski K., (1999), *Dylematy oceniania osiągnięć szkolnych*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, nr 2, s. 9–50.
3. Niemierko B., (2002), *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, Warszawa: WSiP.
4. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych* (Dz.U. z 2015 r. poz. 843).
5. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz.U. z 2012 r., poz. 977, z późn. zm.).
6. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego* (Dz.U. z 2009 r. nr 168, poz. 1324, z późn. zm.).
7. *Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. z 2015 r. poz. 357).

II. Informacja zwrotna w ocenianiu uczniów młodszych

Codzienna praktyka nauczycielska nieustannie nasuwa pytanie: *Jak informować dzieci w wieku wczesnoszkolnym o ich postępach w nauce oraz osiągnięciach w rozwoju tak, aby było to dla nich wspierające i motywowało do dalszej pracy?* Jedną z odpowiedzi mogą być założenia **teorii Reflected Best Self (RBS)** i koncepcji oceniania wspierającego proces uczenia się i nauczania, a w nim właściwe **przekazywanie informacji zwrotnej (IZ)**.

Koncepcja RBS wywodzi się z nurtu psychologii pozytywnej, zapoczątkowanej przez M. Selligmana, która postrzega człowieka przez pryzmat jego **mocnych stron** i odwołuje się do **modelu rozwoju osobistego**. Zakłada ona, że zachowanie ludzi staje się ponadprzeciętne, gdy znają swoje unikatowe mocne strony i talenty oraz umieją je w sposób efektywny wykorzystać w życiu osobistym i zawodowym. Postęp człowieka w drodze do doskonałości jest rezultatem rozwijania mocnych stron i ograniczania słabości.

Na podstawie teorii Reflected Best Self (portret „mojego najlepszego ja”) nauczyciel może zidentyfikować mocne strony ucznia oraz efektywnie wykorzystać je w planowaniu pracy dydaktycznej i wychowawczej.

Korzystnie jest **oceniać kształtująco**, tj. udzielać jasnej informacji zwrotnej, której celem jest informowanie o rodzaju osiągnięć ucznia i ich poziomie. Konstruktywne informacje zwrotne są opisowe, a nie oceniające, dlatego opisuje się to, co widać, i pozwala się uczniowi zobaczyć efekt jego pracy oczami nauczyciela. Ważne jest, aby język, którym nauczyciel konstruuje informację zwrotną, był zrozumiały dla ucznia, a więc dostosowany do indywidualnego poziomu jego rozwoju.

Zgodnie z teorią RBS, oceniając pracę i postępy ucznia, należy skupiać się na pozytywach, podkreślać osiągnięcia ucznia i drogę do uzyskania efektu jego działań, koncentrować się bardziej na procesie, a nie na wyniku czy rezultacie pracy.

Warto pamiętać, że ocenianie kształtujące to typ oceniania szkolnego, uwzględniający:

- wynik uczenia się (cyfra, symbol, znak, dźwięk) wraz z komentarzem przeznaczonym dla ucznia;
- sposób zakomunikowania oceny – wspierający rozwój ucznia;
- wskazówki do dalszej pracy ucznia sformułowane w sposób budujący jego pozytywną samoocenę.

Istotą idei oceniania kształtującego jest uczynienie z oceny szkolnej **informacji użytecznej** – przede wszystkim dla ucznia. To on ma wiedzieć, co robić dalej w związku z oceną jego własnej pracy. Komentarz nauczyciela powinien informować ucznia o jego postępach w nauce w sposób ułatwiający uczenie się i przede wszystkim motywujący go do racjonalnej pracy.

Jak to robić? Najprościej jak można, czyli wykorzystać **schemat informacji zwrotnej**, pamiętając o następujących cechach:

- szybkość przekazania IZ (czyli jak najszybciej po wykonaniu zadania, aby uczeń w chwili otrzymania IZ pamiętał, co i jak wykonał);
- przedstawianie konkretnych uwag do pracy (odniesienie się do kryteriów podanych uczniom przed rozpoczęciem zadania);
- w pierwszej kolejności wskazanie pozytywnych aspektów pracy;
- wskazanie drogi do poprawnego rozwiązania (pokazanie elementów składowych „krok po kroku” i drogi do celu);
- skupienie się na faktach oraz unikanie interpretacji i uogólnień (nie należy oceniać ucznia przez pryzmat jednostkowego zadania);
- dostosowanie komunikatu do poziomu percepcji ucznia (odpowiedni dobór słownictwa, stosowanie komunikatu „ja”...).

Przyjmuje się, że w schemacie poprawnej informacji zwrotnej istnieją cztery elementy:

1. **wyszczególnienie i docenienie** mocnych stron pracy dziecka;
2. **omówienie** tego, co wymaga poprawienia lub dodatkowej pracy;
3. **przedstawienie** wskazówek dotyczących sposobu poprawienia tych elementów pracy, które są w efekcie niezadowolające;
4. **wskazanie** kierunku i sposobu dalszej pracy ucznia prowadzących do osiągnięcia zamierzonych efektów.

Poprawne stosowanie informacji zwrotnej wraz z wymienionymi elementami jest szczególnie ważne w ocenianiu na I etapie edukacyjnym – ze względu na dużą wrażliwość uczniów oraz specyficzne cechy rozwoju właściwe dla dzieci w tym wieku. Odroczenie informacji zwrotnej w czasie czy też posługiwanie się językiem niezrozumiałym dla dziecka nie przynosi spodziewanych efektów.

Po otrzymaniu konstruktywnej IZ, zawierającej cztery elementy, uczeń poprawia swoją pracę zgodnie z komentarzem. Czasem ta droga między uczniem i nauczycielem odbywa się po kilka razy, ale dopiero wtedy można – ale nie trzeba – dokonać oceny z zastosowaniem stopnia szkolnego, oczywiście jeśli jest taka umowa.

W budowaniu motywacji dziecka do nauki należy pamiętać, że informacja zwrotna nie jest kompleksową oceną pracy ucznia, tylko oceną kolejnych efektów jego działań. Nauczyciel, zwłaszcza w klasach I–III, towarzyszy uczniowi w jego wędrówce edukacyjnej poprzez udzielanie konstruktywnej informacji zwrotnej, a warunkiem jej przyjęcia jest świadomość ucznia, że nauczyciel to przyjaciel, życzliwy przewodnik w świecie szkolnej rzeczywistości.

Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej odgrywa w procesie kształcenia znaczącą rolę. Dlatego też wysyłane przez niego komunikaty i sygnały powinny być wyjątkowo wyważone i spełniające wszelkie warunki dobrej informacji zwrotnej.

Informacja zwrotna jest swoistym **dialogiem** między nauczycielem a uczniem, mającym im obu pomóc w planowaniu procesu nauczania i uczenia się. Każdy nauczyciel powinien znaleźć dla siebie i ucznia najwłaściwszą formę przekazu IZ – ustną lub pisemną – aby porozumienie odbyło się z korzyścią dla obustronnego rozwoju. Naturalnie w klasie I korzystniejszą formą komunikatu są **informacje przekazywane ustnie**. Współczesna szkoła ma wiele zadań. Jednym z nich jest m.in. motywowanie uczniów do rozwoju, do systematycznego nabywania wiedzy i umiejętności, do rozwijania zainteresowań i talentów. Jest to możliwe wtedy, gdy uczeń będzie wiedział o sobie jak najwięcej. Taką szansę daje mu kompetentny nauczyciel, który wie, jak inspirować do działań edukacyjnych i jak przekazywać informacje zwrotną. Tylko wtedy i nauczyciel, i uczeń widzą, w jakim kierunku podążają i jaki jest ich cel.

Bibliografia

1. Black P., Harrison Ch., Lee C., Marshall B., Wiliam D., (2006), *Jak oceniać, aby uczyć?*, Warszawa: CEO.
2. Kalinowska-Andrian K., (2006), *Istota i zastosowanie nowego narzędzia RBS w procesie zarządzania rozwojem potencjału personelu*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
3. Sterna D., (2006), *Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa: CEO.
4. Stróżyński K., (2003), *Ocenianie szkolne dzisiaj*, Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN.
5. Szyling G. i in., (2010), *Ocenianie kształtujące po polsku – kurs dla doradców metodycznych – teoria i praktyka*, Warszawa: ORE.

III. Potrzeby rozwojowe i możliwości dzieci w klasach młodszych a ocenianie szkolne

Celem wszystkich działań edukacyjnych współczesnej szkoły jest **rozwój uczniów**. Rozwój ten należy wspierać, ale nie można go powodować ani zapewniać. Ocenianie jako jeden z elementów procesu kształcenia ma służyć rozwojowi ucznia. Nie może stanowić kary lub nagrody za wykonaną pracę ani też być wyrazem stosunku nauczyciela do ucznia. Powinno natomiast dostarczać informacji dotyczących wykonanych działań i ich efektów.

Rozwojowi najlepiej służy **ocenianie realizowane jako proces**, a nie nastawione tylko na wynik, stan. Ma pomagać uczniowi w zaangażowaniu w uczenie się, korygowaniu popełnionych błędów, a w konsekwencji kształtować jego pozytywną samoocenę, w dalszej perspektywie zaś prowadzić do samokształcenia, czyli stawiania sobie własnych celów w zdobywaniu wiedzy i umiejętności. Od nauczyciela w dużej mierze zależy, jak ten proces będzie przebiegał. Niezależnie od unormowań prawnych w postaci rozporządzeń ministerialnych i zasad oceniania ujętych w dokumentach wewnętrznych szkoły **ważny jest konkretny nauczyciel**, który na co dzień dokonuje oceny osiągnięć uczniów.

Zdecydowana większość dzieci przychodzi do szkoły z oczekiwaniem sukcesu, chce się uczyć, poznawać nowe rzeczy. Wynika to z ich naturalnej aktywności i potrzeby działania. Od nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej w dużej mierze zależy, czy ten początkowy zapał zostanie należycie wykorzystany i będzie służył rozwojowi dzieci od pierwszych dni pobytu w szkole.

Dużą, niedającą się przecenić rolę w tym zakresie odgrywa nauczycielskie podejście do oceniania osiągnięć małych dzieci. Z ocenianiem własnej osoby jako takim dzieci stykają się praktycznie od początku swego życia. Dopiero jednak w szkole oceny te mają sformalizowany charakter i zyskują znaczący społecznie wymiar. Zgodnie z prawidłowościami rozwojowymi małe dzieci uczą się oceniać siebie na drodze **internalizacji ocen**, jakie formułują pod ich adresem osoby znaczące: najpierw rodzice, potem nauczyciele. W początkowym okresie nauki szkolnej nauczyciel odgrywa bardzo ważną rolę w życiu dziecka, które –

kształtując swoją samoocenę jako uczeń – posługuje się obrazem, jaki na jego temat ma „jego pani”. W połączeniu z dużą wrażliwością emocjonalną może to wpływać na całą dalszą karierę szkolną dziecka. Zatem **dobre ocenianie** (termin wprowadzony przez A. Brzezińską i E. Misiorną) **to ocenianie wspierające rozwój**.

Na problem oceniania małego dziecka najlepiej jest spojrzeć z punktu widzenia jego potrzeb, ale też możliwości związanych z etapem rozwoju, na którym się ono znajduje – tak, aby ocenianie maksymalnie mogło być prorozwojowe.

Wśród potrzeb, które powinny być zaspokojone w pierwszej kolejności w toku edukacji dziecka, wymieniana jest **potrzeba bezpieczeństwa**. Jej realizacja ma szczególny związek z sytuacjami szkolnego oceniania – podkreśla się, że każde ocenianie powoduje stres, tym większy, gdy nauczyciel musi zakomunikować dziecku, że jego osiągnięcia są niewystarczające. W tym przypadku najlepiej sprawdza się ocenianie kształtujące, czyli odnoszące się do działań dziecka, a nie jego osoby, z uwzględnieniem pozytywnych aspektów jego pracy, poczynionego postępu i wskazujące na możliwość pokonania trudności. W oparciu o zaspokojoną potrzebę bezpieczeństwa małe dzieci rozwijają w sobie to, co A. Brzezińska (2012) nazywa „bazowym zaufaniem do innych ludzi, świata i siebie”.

Kolejne trzy podstawowe potrzeby ważne dla rozwoju w okresie dzieciństwa to: **potrzeba więzi** (afiliacji), **autonomii** i **potrzeba kompetencji**. Zaspokojenie ich, choć nie bezpośrednio, wiąże się również ze sposobem oceniania. Dzieci oceniane negatywnie, zwłaszcza przy pomocy not liczbowych (stopni) lub innych o charakterze symbolicznym, na ogół nie są akceptowane w klasie, co niewątpliwie utrudnia im realizację potrzeby więzi z kolegami, a także z nauczycielem. Takie oceny nie sprzyjają też zaspokojeniu dwóch dalszych, ważnych potrzeb: autonomii i kompetencji. Uczniowie, którzy otrzymują głównie komunikaty, że ich osiągnięcia są niewystarczające, nie mają odwagi i chęci wykonywania działań związanych z nauką. Ich aktywność i twórczy zapał ulegają osłabieniu – dzieci nabierają przekonania, że są słabymi uczniami, którym i tak się nic nie uda. Takie przekonanie działa jak samospełniająca się przepowiednia. Przeciwdziałać temu zjawisku może postępowanie nauczyciela uwzględniające właściwości rozwojowe dzieci rozpoczynających naukę szkolną i kontynuujących ją w klasach II–III.

Ocenianie dzieci powinno być wplecione integralnie w cały proces nauczania, szczególnie w klasach młodszych. Dzieci charakteryzuje wówczas jeszcze słabo rozwinięty proces hamowania, co objawia się gwałtownymi reakcjami emocjonalnymi i stosunkowo dużym rozproszeniem uwagi. Efektem trudności

w hamowaniu reakcji jest impulsywność, która w sytuacji oceny może dawać silne objawy niezadowolenia, np. płacz. Nie jest to wyrazem „niegrzeczności” dziecka, ale niedojrzałości jego układu nerwowego. Małe dzieci bez pomocy nauczyciela nie potrafią sobie poradzić z bardziej złożonymi, wieloetapowymi zadaniami. Nie są one w stanie też wyobrazić sobie odległych celów związanych z uczeniem się. Do nauczyciela należy taki podział zadań i takie operowanie wzmocnieniami, aby ominąć tę trudność.

Częste pozytywne komunikaty słowne i zachęty kierowane do młodszych dzieci motywują je do działania.

Dobrze jest, aby styl komunikowania się z dzieckiem cechowała otwartość polegająca na pobudzaniu dziecka do swobodnych wypowiedzi i opisywania tego, co ono robi, myśli i czuje poprzez zadawanie pytań otwartych. Uwagi nauczyciela powinny być raczej **opisującymi komentarzami** pełniącymi rolę informacji zwrotnej niż zwykłymi ocenami. Takie postępowanie nauczyciela przyczynia się do rozwoju funkcji takich jak: planowanie, organizacja działań w przestrzeni i czasie, elastyczność działania, czyli zdolność jego przekształcania wraz ze zmieniającymi się zewnętrznymi warunkami. Wpływa także pozytywnie na dojrzewanie struktur mózgowych dotyczących pamięci, z czym wiąże się zmiana sposobu kodowania informacji z obrazowego na słowny. Małe dzieci posługują się myśleniem konkretno-wyobrażeniowym i również z tego powodu oceny wyrażone stopniami szkolnymi nie są odpowiednie dla ich etapu rozwoju.

Bibliografia

1. Brzezińska A., Matejczuk J., Nowotnik A., (2012), *Wspomaganie rozwoju dzieci w wieku od 5 do 7 lat a ich gotowość do radzenia sobie z wyzwaniami szkoły*, „Edukacja” nr 1.
2. Lisiecka Z., (2001), *Jak oceniać, by wspierać ucznia?*, „Edukacja i Dialog” nr 5.
3. Niemierko B., (2010), *Między prawdą a skutecznością – perspektywy oceniania szkolnego*, referat wygłoszony na XVI Konferencji Diagnostyki Edukacyjnej, Toruń 2010.

IV. Nauczyciel w procesie oceniania

W procesie oceniania duże znaczenie mają procedury, zalecenia oraz strategie wynikające z różnych teorii, praktyki pedagogicznej, a także określonych aktów prawnych. Jednak kluczową rolę pełni nauczyciel, który ten proces organizuje, prowadzi i poddaje refleksji. To od niego zależy sposób rozumienia teorii i wynikających z nich rozwiązań, on wybiera te najbardziej adekwatne dla siebie i nauczanej grupy uczniów, to od niego zależy umiejętne wykorzystanie ich w praktyce. Nauczyciel w zasadniczy sposób wpływa na atmosferę i psychospołeczny klimat klasy, w której odbywa się nauka i ocenianie efektów pracy. To on buduje relacje z uczniami, stymuluje interakcje w zespole klasowym i tym samym silnie wpływa na rozwój dzieci, ich motywację do nauki i poczucie własnej wartości, ważne w procesie uczenia się i kształtowania wysokiej samooceny.

Nauczyciel w pracę z uczniami angażuje osobiste cechy, dyspozycje i umiejętności. Wnosi zatem do wykonywanych czynności, w tym także do oceniania, własne uczucia i potrzeby, wartości, przekonania i poglądy. Oddziałuje na dzieci swoją postawą, w której wyraża się jego stosunek do drugiego człowieka oraz wiedza i umiejętności psychospołeczne. Na sukcesy może liczyć ten nauczyciel, który w kontakcie z uczniami jest empatyczny, życzliwy, okazuje akceptację i zrozumienie. Ważne jest, w jaki sposób nauczyciel buduje relacje z dziećmi i komunikuje się z nimi oraz tworzy atmosferę zapewniającą bezpieczeństwo, zaufanie, otwartość, integrację zespołu, motywację do rozwoju i aktywności. **Postawy nauczyciela mają istotny wpływ na efektywność procesu nauczania i wychowania, który ściśle wiąże się z ocenianiem.**

Nauczyciel jako autorytet i wzór do naśladowania

Przez działania edukacyjne, interakcje i szkolne doświadczenia nauczyciel staje się autorytetem i wzorem do naśladowania; jako reprezentant świata dorosłych jest dla dzieci osobą znaczącą. Ma duży wpływ na kształtowanie się postaw u uczniów – tym większy i istotniejszy, im młodsze jest dziecko.

Nauczyciel budujący i wykorzystujący swój autorytet w działaniach dydaktycznych i wychowawczych stosuje zachęty, częściej pokazuje, niż mówi, uruchamia współpracę na rzecz wspólnych celów, wspólnie z uczniami ustala reguły i stwarza im warunki do przyjmowania odpowiedzialności za swoje postępowanie.

O tym, czy nauczyciel stanie się przekonującym wzorem osobowym i skutecznym wychowawcą, decydują cechy jego osobowości i to, jak się na co dzień zachowuje. Najistotniejsze cechy to radosne usposobienie, życzliwość, dojrzałość emocjonalna i szczerść. Praca nauczyciela przynosi efekty, gdy uczniowie go podziwiają, cenią jego zdanie oraz wierzą w jego szczerść i działanie w ich interesie.

O skuteczności wpływów nauczyciela decyduje jego bezpośredniość w relacjach, która zbliża go do uczniów. Niewerbalnie wyraża się ona przez kontakt wzrokowy, uśmiech, przychylne gesty, modulację głosu i swobodną pozycję ciała. O bezpośredniości werbalnej świadczy humor, odwoływanie się do osobistych przeżyć i doświadczeń, słowa „my” i „nasz” oraz zwracanie się do uczniów po imieniu. Bezpośredniość nauczyciela przekłada się na sympatię uczniów do niego, zainteresowanie przedmiotem, chęć do nauki i wykonywania zadawanych prac.

Duży wpływ na uczniów w młodszym wieku szkolnym mają słowa nauczyciela oraz formułowane przez niego oceny w postaci opinii, komentarzy czy informacji zwrotnych. Mogą to być cenne komunikaty, dodające wiary we własne możliwości i pomagające ukierunkować działanie na określony cel, ale mogą to także być trudne do przyjęcia słowa.

Istotne jest zatem, jakim językiem posługuje się nauczyciel, odnosząc się do działań i osiągnięć uczniów. Używanie statycznego języka z określeniami typu „dobrze/źle”, „prawidłowo/nieprawidłowo” zmniejsza poczucie bezpieczeństwa w klasie i gotowość uczniów do eksperymentowania. Stosowanie języka dynamicznego – podawanie faktów opisujących proces uczenia się, to co uczeń osiągnął i nad czym ma popracować, nazywanie uczuć i potrzeb odczuwanych w związku z tym przez ucznia – buduje więź z uczniami i dostarcza im pomocnych informacji zwrotnych.

Dla dziecka postrzegającego nauczyciela jako autorytet pozytywnym wzmocnieniem i motywacją do działania są **pochwały zawarte w ocenie, docenienie wysiłków i zauważanie postępów**. Dzieci w wieku wczesnoszkolnym chcą być przez „swoją panią” zauważane i chwalone. Obdarzają nauczyciela dużym zaufaniem, często uważają, że „ich pani” wie wszystko najlepiej. Warto zatem tworzyć **klimat bezpieczeństwa, akceptacji i uznania**, w którym łatwiej motywować do nauki i działania. Duży wpływ na kształtowanie takiego klimatu w klasie mają pozytywne więzi emocjonalne, poczucie przynależności, identyfikacji ze szkołą oraz satysfakcji z osiągnięć szkolnych.

Klimat jest wypadkową stosunków społecznych, zatem najważniejszą strategią w jego kształtowaniu jest budowanie wspierających relacji, opartych na wzajemnym szacunku.

Nauczyciel, który świadomie buduje relacje i uczy umiejętności niezbędnych do wspólnego życia w klasie, tworzy podstawę do bezpieczeństwa i zaufania. To prowadzi w efekcie do lepszej współpracy, mniejszej liczby konfliktów i czyni uczniów wrażliwymi na potrzeby innych. Bezpieczeństwo i zaufanie wpływa także na wzrost empatii między nauczycielem i uczniami, a także pomiędzy samymi uczniami.

Adekwatna samoocena ucznia

Nauczycielski autorytet silnie wpływa na samoocenę uczniów. Samoocena to przekonanie dziecka o jego możliwościach, umiejętnościach i zdolnościach, tworzone poprzez gromadzone doświadczenia, ocenę działania dokonywaną przez dorosłych i rówieśników oraz przez porównywanie się z innymi. Oprócz przekonania o własnych możliwościach istotna jest **adekwatność samooceny**. Przejawia się ona w tendencji do podejmowania działań odpowiednich do możliwości, a nawet nieco je przekraczających, w skłonności do uczenia się na własnych błędach i krytycyzmu wobec własnych dokonań. Adekwatna samoocena pozwala korzystać ze swoich mocnych stron i godzić się ze słabszymi. Samoocena i jej adekwatność mogą stać się silną motywacją dzieci do nauki.

Nauczyciel ma bezpośredni wpływ na kształtowanie się adekwatnej samooceny dzieci poprzez swój autorytet, sposób, w jaki odnosi się do uczniowskich działań i ich wyników oraz budowanie klimatu wspólnoty dydaktycznej, opartej na relacjach i współpracy.

Refleksyjna praktyka

Siła i znaczenie wpływu nauczyciela na etapie edukacji wczesnoszkolnej wynika z właściwości rozwojowych małego dziecka, którego psychika jest plastyczna i podatna na wszelkie oddziaływania. Każde z nich może w zasadniczy sposób wpływać na dziecko i rzutować na jego dalszą karierę szkolną.

Świadomość tego wpływu zachęca do **refleksji i ciągłego doskonalenia** siebie jako człowieka i nauczyciela. Pomaga rozwijać nauczycielskie atuty oraz korygować postawy i zachowania, które niekorzystnie wpływają na rozwój dzieci i na rozwój samego nauczyciela.

Siła oddziaływań nauczyciela jako znaczącego dorosłego, autorytetu i wzoru do naśladowania, w który wpatrzona jest mała dziecko, daje niezwykłą okazję do skutecznego wspierania uczniów w nauce i rozwoju, jest także wielkim zobowiązaniem i odpowiedzialnością za efekty nauczycielskiej pracy.

Ważna jest refleksja nad własnym działaniem, sprawdzanie intencji, z jakimi nie tylko się ocenia, lecz także wykonuje wszystkie czynności w ramach pełnionej przez siebie roli zawodowej.

Warto zastanawiać się, z czego te intencje wynikają, z czym się wiążą, co oznaczają dla nauczyciela i dla innych osób, szczególnie dla uczniów. Codzienne, rutynowe działania, w tym ocenianie, warto cyklicznie rewidować, zadając sobie pytania:

- Co robię?
- Po co to robię?
- Jaki to ma skutek dla mnie? (Jak się z tym czuję? W jakim stopniu zaspokaja to moje potrzeby? Jak to na mnie wpływa?)
- Jaki to ma skutek dla innych? (Jak oni się z tym czują? W jakim stopniu zaspokaja to ich potrzeby? Jak to na nich wpływa?)

Konkretne wnioski wyciągnięte z autoanalizy pozwolą odpowiedzieć na jeszcze jedno pytanie, bez którego proces refleksji nauczyciela praktyka nie jest domknięty:

- Co w związku z tym decyduję się zrobić i po co?

Przejście przez refleksję ukierunkowaną tymi pytaniami prowadzi do poszerzenia świadomości siebie, swoich potrzeb, dokonywania bardziej przemyślanych wyborów oraz do podejmowania konkretnych działań.

Umiejętność dokonywania refleksji i wyciągania wniosków oznacza m.in. traktowanie błędów i pomyłek (swoich i cudzych) jako naturalnych elementów towarzyszących ludzkiemu działaniu, nierozzerwalnie związanych z procesem uczenia się. Takie podejście ma fundamentalne znaczenie w procesie oceniania. Decyduje ono bowiem o tym, czy nauczyciel, obserwując działania ucznia, a następnie odnosząc się do nich i ich efektów, koncentruje się na osiągnięciach, postępie i mocnych stronach dziecka czy też na błędach, brakach i słabościach.

Zakłócenia i błędy w ocenianiu

Rozważając znaczenie nauczyciela w procesie oceniania, nie sposób pominąć problematyki mechanizmów psychologicznych i społecznych związanych z ocenianiem.

Każdy nauczyciel, niezależnie od stosowania formalnych procedur i zasad etyki, wnosi w proces oceniania element subiektywizmu, wynikający ze złożoności sytuacji i relacji społecznych, w których odbywa się ocenianie. Na subiektywizm, zmienność i zniekształcenia w ocenianiu wpływają wcześniejsze doświadczenia nauczyciela, sposób gromadzenia i interpretowania informacji o świecie społecznym oraz bieżąca sytuacja, nadająca ocenianiu określony kontekst. Oceny mogą zmieniać się pod wpływem nastroju nauczyciela i grupy, w której odbywa się ocenianie.

Omówione poniżej mechanizmy i zjawiska psychologiczne i społeczne mają wpływ na subiektywność ocen nauczyciela. Często są też przyczyną błędów popełnianych w procesie oceniania.

- **Schematy poznawcze.** Wpływają na interpretację i ocenę nowych zdarzeń, a także na sądy o ludziach, ich zachowaniu i działaniu. Wykorzystywany jest ten schemat, który zostanie wywołany z pamięci przez pierwsze informacje o bieżącej sytuacji, przy czym większy wpływ na oceny mają schematy jednoznacznie pozytywne lub negatywne. Schematy poznawcze zwykle ułatwiają działanie, kierują uwagę na istotne cechy i ułatwiają zapamiętywanie. Jednak warto mieć świadomość, że pośpieszne, powierzchowne i czarno-białe widzenie sytuacji sprzyja pomijaniu w ocenach np. istotnych cech ucznia, włożonego przez niego wysiłku czy przyczyn jego zachowania.

- **Stereotypy.** To schematy związane z płcią, rasą, wyglądem, religią, narodowością lub statusem i pochodzeniem społecznym. Wiążą się najczęściej z negatywną oceną i wywołują uproszczoną i krytyczną charakterystykę ocenianej osoby.
- **Pierwsze wrażenie.** Powstaje na bazie wstępnej wiedzy, emocji i pragnień. Wywiera silny wpływ na selekcję kolejnych informacji, co przejawia się w poszukiwaniu przez nauczyciela tych informacji, które mogą potwierdzić wstępne oceny, a odrzucić te, które do nich nie pasują.
- **Samospełniająca się przepowiednia.** W niektórych przypadkach wstępne oceny mogą tak zmienić zachowanie nauczyciela i jego relacje z uczniem, że uczeń swoim działaniem i jego efektami w końcu potwierdzi pierwsze wrażenie nauczyciela.
- **Efekt aureoli.** Ma miejsce, gdy nauczyciel przypisuje uczniowi szereg pozytywnych cech na podstawie jego jednej, poznanej wcześniej zalety lub gdy stwierdzi u ucznia jedną szczególnie nieakceptowalną cechę i na jej podstawie przypisuje dziecku inne negatywne cechy.
- **Zjawisko wyrazistości.** Wyraziste cechy przyciągają uwagę intensywnością, dynamiką i odmiennością. Wiążą się zwykle z atrakcyjnością i mogą wpływać pozytywnie na ogólną ocenę pracy ucznia.
- **Efekt kontrastu.** Zachodzi w sytuacji, gdy wśród kilku wysoko ocenionych efektów działań dzieci znajdzie się jeden słabszy. Ocena takiej pracy może być zaniżona z powodu kontrastu, jaki czyni zestawienie jej z pozostałymi pracami. Analogicznie rzecz się ma w przypadku odwrotnym – gdy wśród kilku słabych prac pojawi się nieco lepsza.
- **Efekt asymilacji.** Dotyczy sytuacji, gdy średnia praca jest wyżej oceniona na tle wyróżniających się prac albo jej ocena jest zaniżona na tle prac słabych.
- **Efekt pierwszeństwa.** Ma miejsce, gdy początek wypowiedzi lub wypracowania ma większy wpływ na ocenę całości niż pozostałe części. Początkowe informacje stają się kontekstem, do nadania znaczenia danym docierającym do nauczyciela w dalszej kolejności.

- **Efekt świeżości.** Wpływa na ocenę, gdy ocenianie nie przebiega w sposób ciągły. Wtedy informacje z końca nabierają większego znaczenia, bo są najświeższe.
- **Nastrój i samopoczucie nauczyciela.** Ocenianie i oceny mogą się zmieniać pod wpływem przeżywanych przez nauczyciela uczuć. Nastrój wpływa na procesy poznawcze – spostrzeganie, pamięć, myślenie. Silne emocje, ale także zmęczenie, mogą znacznie ograniczać funkcjonowanie nauczyciela i wpływać na sposób oceniania pracy ucznia.

W bardzo łatwy sposób i zupełnie nieświadomie ocena nauczyciela może wywołać u ucznia poczucie krzywdy i niesprawiedliwości, co może nieść za sobą szereg niekorzystnych konsekwencji dla jego rozwoju, w jego zachowaniu, stosunku do szkoły i uczenia się.

Ważne jest, aby każda osoba odpowiedzialna za proces oceniania miała świadomość błędów i elementów zakłócających obiektywne dokonywanie ocen. Jest to szczególnie istotne w przypadku nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej – ze względu na dużą wrażliwość emocjonalną uczniów klas I–III.

Istnieje wiele strategii ograniczających czynniki sprzyjające popełnianiu błędów oraz występowanie zniekształceń w procesie oceniania. Wystarczy choćby pamiętać o:

- wnikliwym uzasadnianiu ocen;
- odwoływaniu się do zapisanych kryteriów i sprawdzaniu, czy dane kryterium zostało spełnione;
- unikaniu zabarwionych emocjonalnie określeń;
- uważnym słuchaniu całości wypowiedzi ucznia;
- kategoryzowaniu danych ze względu na ich treść;
- zapewnieniu sobie warunków sprzyjających dobremu samopoczuciu przed przystąpieniem do zawodowej aktywności (w tym do oceniania uczniowskich prac);
- obserwacji własnych działań i podejmowaniu refleksji nad ich konsekwencjami;
- dzieleniu się własnymi doświadczeniami z innymi nauczycielami.

Bibliografia

1. Brophy J., (2002), *Motywowanie uczniów do nauki*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
2. Dotka M., (2007), *Klimat społeczny szkoły*, [w:] *Program Porozumienie w Szkole – materiały edukacyjne*, Warszawa: CMPPP.
3. Grondas M., (2008), *Rozwój zawodowy nauczyciela*, [w:] *Szkolenie dla kandydatów ds. awansu zawodowego nauczycieli – materiały edukacyjne*, Warszawa: MEN.
4. Hart S., Kindler Hodson V., (2006), *Empatyczna klasa. Relacje, które pomagają w nauce*, Warszawa: CMPPP.
5. Janiszewska B., (2009), *Otwórzmy dziecku drzwi. Szlifowanie kryształu*, Warszawa: WSiP.
6. Janiszewska B., (2009), *Otwórzmy dziecku drzwi. Sztuka motywowania*, Warszawa: WSiP.
7. Janowska J., (2002), *Rozwijanie umiejętności psychopedagogicznych w procesie kształcenia nauczycieli*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
8. Kędra M., Zatorska M., (2014), *Razem z dzieckiem*, Warszawa: ORE.
9. Koźniewska E., Kalinowska B., (2012), *Psychologiczne i społeczne aspekty procesu oceniania*, TRENDY nr 2.

V. Podsumowanie

Proces oceniania został opisany i formalnie uregulowany pod kątem prawnym i proceduralnym. Znane są cele i założenia oceniania, w tym oceniania kształtującego, i specyfika oceniania w edukacji wczesnoszkolnej uwzględniająca cechy rozwojowe ucznia młodszego. W literaturze znaleźć można szczegółowe zalecenia i wskazówki dotyczące sposobów działania, dzięki którym proces oceniania może stać się sensownym i pomocnym narzędziem we wspieraniu uczniów w uczeniu się i osiąganiu celów edukacyjnych.

Jednak najistotniejszy wpływ na proces oceniania ma sam **nauczyciel**. To on tworzy i realizuje w klasie system oceniania, buduje atmosferę do nauki i wymiany informacji między wszystkimi osobami zaangażowanymi w ten proces. Od intencji, z jaką nauczyciel dokonuje oceny efektów nauki swoich podopiecznych, zależy, jak uczniowie będą przyjmować ocenę i oceniać efekty działań edukacyjnych swoich kolegów. Jeśli nauczyciel zbuduje w klasie klimat oparty na relacjach i więzi, to uda mu się wytworzyć atmosferę bezpieczeństwa i zaufania, w której żadna ocena nie będzie straszna.

Nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej mają szansę wykreować ocenianie jako proces korzystny, wspierający rozwój wiedzy i umiejętności dziecka, dający informacje o postępie i efektach działania ucznia, motywujący do wyznaczania i osiągania kolejnych celów edukacyjnych, a także eksperymentowania i podejmowania ryzyka. Dla uczniów kształconych w takim duchu ocenianie może oznaczać dynamiczną wymianę informacji między wszystkimi członkami wspólnoty dydaktycznej. Pozwala ona rozpoznać miejsce, w jakim się jest (co już wiem, co umiem), dostrzec miejsce, do którego chce się dojść (czego się jeszcze nauczę) i wiedzieć, w jaki sposób tego dokonać (wiem co i jak mam zrobić).

Uczniowie oswojeni z takim ocenianiem mają szansę na edukację bez lęku w sytuacji kontroli i oceniania efektów ich nauki, na nabycie trwałego i ugruntowanego doświadczenia przekonania, **że ocenianie jest procesem wspomagającym i koniecznym, by w satysfakcjonujący i efektywny sposób uczyć się i rozwijać**. Charakteryzować ich będzie postawa gotowości i otwartości na przyjmowanie ocen rozumianych jako cenne komunikaty, których sami będą aktywnie poszukiwać. Uczniowie ci będą gotowi, by w ramach zespołowej współpracy swobodnie wymieniać się informacją zwrotną z innymi.

W myśl idei promowanej w tym opracowaniu ocenianie jest narzędziem wzmacniającym motywację do nauki, do działania, poznawania i badania, do wysiłku i pokonywania trudności. Uczeń oczekuje, że

wykonana praca zaspokoi najistotniejsze potrzeby, od których zależy jego satysfakcja, zadowolenie z siebie i poczucie własnej wartości.

Ocenianie wspierające rozwój dziecka może stać się dla nauczyciela narzędziem do budowania pozytywnych relacji z rodzicami. Dzieje się tak wówczas, gdy zapoznaje on rodziców z praktykowanym przez siebie sposobem oceniania oraz jego wpływem na stosunek uczniów do szkoły i nauki, budowanie dobrego klimatu klasy oraz pozytywnej samooceny. Ważne jest, aby rodzice rozumieli i akceptowali styl, w jakim nauczyciel komunikuje się z nimi i z uczniami, oraz dostrzegali wynikające z tego korzyści. Jest to możliwe wówczas, gdy informacje zwrotne kierowane do rodziców różnią się językiem przekazu od tych kierowanych do uczniów. Język ten powinien być dostosowany do poziomu percepcji odbiorcy, tak aby był dla niego czytelny i zrozumiały. **Informacje zwrotne przekazywane rodzicom na temat ich dziecka mogą wpływać w istotny sposób na relacje rodziców z dzieckiem i na obraz dziecka w rodzinie.**

Świadome i przemyślane formułowanie ocen przez nauczyciela, odnoszenie się w nich do zachowań, działań i konkretnych sytuacji, określanie, jak się one mają do standardów i wyznaczonych celów, dostrzeżenie przy tym dotychczasowego wysiłku i postępu pomaga przyjmować oceny jako wartościowe informacje i uczy traktować ocenę jako nieodłączny i ważny element życia. Rozwija u uczniów umiejętność samokontroli i pomaga kształtować adekwatną samoocenę, co w efekcie przyczynia się do sukcesu edukacyjnego na miarę ich potrzeb i możliwości.

